
MEGTART A SZÓ

HASZNOSÍTHATÓ ISMERETEK
A KÁRPÁTALJAI MAGYAR
NYELVHASZNÁLATRÓL

SZERKESZTETTE: CSERNICKÓ ISTVÁN

Milyen kérdésekre kereshet választ az Olvasó ebben a kötetben

- kik és hányan beszélnek a magyar nyelvet Kárpátalján?
- milyen kilátásai vannak a régió magyar közösségének a demográfiai mutatók alapján?
- miért beszél több nyelven is a kárpátaljai magyarok többsége?
- van-e valamilyen rendszer, logika abban, hogy hol, mikor, kivel milyen nyelven beszélünk?
- mi az a kétnyelvűség és milyen típusai vannak?
- milyen társadalmi következményei lehetnek a kétnyelvű nyelvi helyzetnek?
- miért kiegyensúlyozatlan a nyelvtudásunk?
- hogyan válhat valaki kétnyelvűvé a családban és az iskolában?
- milyen kortól lehet/érdemes nyelve(ke)t tanulni?
- miért ajánlják a nyelvészek és a pszichológusok az anyanyelven való oktatást?
- miért nem ajánlják a nyelvészek és a pszichológusok a többségi nyelven való tanulást?
- miért használnak a kárpátaljai magyarok ukrán/orosz eredetű szavakat a magyar beszédükben?
- mi az oka annak, hogy időnként egyazon beszélgetésen belül átváltunk egyik nyelvről a másikra?
- mit tartanak szokatlannak a kárpátaljaiak nyelvhasználatában a magyarországiak és miért?
- milyen törvények, rendeletek és hogyan szabályozzák Ukrajnában a nyelvek használatát?

MEGTART A SZÓ

MEGTART A SZÓ

Hasznosítható ismeretek
a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról

Szerkesztette: Csernicskó István

MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság
Hodinka Antal Intézet

Budapest – Beregszász, 2010

MEGTART A SZÓ

Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról

Írta:

Beregszászi Anikó
Csernicskó István
Hires-László Kornélia
Karmacsi Zoltán
Márku Anita
Molnár D. István
Molnár József

Szerkesztette:

Csernicskó István

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Hodinka Antal Intézetében, az MTA HTMTÖ támogatásával.

A kötetben szereplő illusztrációkat válogatta, szerkesztette, a fotókat készítette:
*Beregszászi Anikó, Csernicskó István, Gönczy Sándor, Karmacsi Zoltán, Makó András,
Márku Anita, Molnár József és Molnár D. István.*
Tipográfia: Fábián Zoltán

A kiadványban szereplő keretes írások nagy része átvett anyag. Ezeknél mindig feltüntettük a forrást.
Ha sem a forrás, sem a szerző nincs jelölve a keretes írásban, a szöveg a szerzők munkája.

A „felélesztett” ír nyelv című írást Bányi Szilvia készítette.
A Hozzáadó kétnyelvűség Európában: Finnország példája című keretes rész szerzője Ferenc Viktória.
A nyelvválasztást befolyásoló egyéb tényezők Molnár Anita írása.

A kötet kiadását támogatta a:

© A szerzők
© MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság és Hodinka Antal Intézet

ISBN 978-963-508-582-8

TARTALOM

Előszó (Csernicskó István)	7
A kisebbségi nyelvek megtartásának alapvető feltételei (Csernicskó István)	9
AKIK A MAGYAR NYELVET FENNTARTJÁK: MAGYAROK ÉS MAGYAR ANYANYELVŰEK KÁRPÁTALJÁN	13
A kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai	15
A kárpátaljai magyarság lélekszáma és területi elhelyezkedése (Molnár József és Molnár D. István)	15
Anyanyelvi összetétel (Molnár József és Molnár D. István)	23
Korszerkezet, nemi összetétel (Molnár József és Molnár D. István)	25
Népszaporulat, migráció (Molnár József és Molnár D. István)	26
Közoktatás, iskolázottság (Molnár József és Molnár D. István)	27
Vallási összetétel (Molnár József és Molnár D. István)	29
Előrettekintés (Molnár József és Molnár D. István)	30
A KÉTNyelvűség és a Magyar nyelv használhatósága	33
Nyelvhasználati helyzetek és színterek	35
Mi a kétnyelvűség? (Csernicskó István)	35
Nyelvválasztás: a nyelvek közötti „munkamegosztás” (Beregszászi Anikó, Csernicskó István)	42
A kétnyelvűség lehetséges következményeiről és típusairól (Csernicskó István)	49
Hogyan válhat valaki kétnyelvűvé?	54
A kétnyelvűség típusai a nyelvelsajátítás ideje és indítéka szerint (Csernicskó István)	54
A kétnyelvűség kialakulása a családban, avagy: mikortól lehet/érdemes elkezdni a második nyelv intézményes tanítását/tanulását? (Beregszászi Anikó, Csernicskó István és Karmacsi Zoltán)	56
Tannyelvválasztási útmutató szülőknél és pedagógusoknak (Csernicskó István)	62
Miben segíthetnek a tudományos ismeretek a kisebbségi szülőknél, amikor tannyelvet (oktatási nyelvet) választ gyerekének? (Csernicskó István)	62
Mit mérlegeljen a szülő, amikor az oktatás nyelvéről dönt? (Csernicskó István)	69
Milyen szintű nyelvtudás várható el a kisebbségeiktől? (Csernicskó István)	72
A KÉTNyelvűség hatása a kárpátaljai magyar nyelvhasználatra	77
A nyelvek érintkezése (Csernicskó István)	79
Hatások a szóképzésben és a nyelvi rendszerben	81
A szókölesönzés (Csernicskó István, Hires-László Kornélia és Márku Anita)	82
A nyelvérintkezések hatása a nyelvi rendszerben (Beregszászi Anikó és Csernicskó István)	93
A nyelvek egymásra hatása a kommunikatív kompetenciában (Csernicskó István)	98
A kódváltás: váltogatás a nyelvek között (Beregszászi Anikó, Csernicskó István és Márku Anita)	98
A névhasználati és megszólítási szokások (Beregszászi Anikó és Csernicskó István)	103
Egyéb kétnyelvűségi hatások (Csernicskó István)	107

JOGOK ÉS LEHETŐSÉGEK AZ ANYANYELV HASZNÁLATÁRA	111
A nyelvhasználat jogi háttere	113
Ügyfelek és hivatalnokok (Csernicskó István)	113
Az Alkotmány és a törvények (Csernicskó István)	116
Az Ukrajna által aláírt nemzetközi dokumentumok (Csernicskó István)	125
Elnöki, kormány- és miniszteri rendeletek (Csernicskó István)	129
A nyelvi jogokról, összefoglalóan (Csernicskó István)	130
AZ ANYAYNELV FENNTARTÁSÁNAK SZÁNDÉKA.....	137
Kétnyelvű környezet és nemzeti azonosságtudat (Csernicskó István)	139
Ajánlott irodalom (Csernicskó István).....	147

5.

Jogok és lehetőségek az anyanyelv használatára

A nyelvhasználat jogi háttere

Ügyfelek és hivatalnokok

Az ember számos „szerepben” előfordul élete folyamán. Az egyik percben még családanya vagy családapa, a másokban barát, egy következőben házastárs, s egy újabb helyzetben szomszéd, ismerős, kolléga. Ezekben a helyzetekben a választott nyelvet a nyelvszokás, a hétköznapi élethelyzet határozza meg.

Időnként azonban mindenki arra kényszerül, hogy magánemberből hivatalnokká vagy ügyféllé változzék. Ilyenkor viszont már nem az emberek közötti társas viszonyok, íratlan udvariassági szabályok határozzák meg, hogyan viselkedjünk, milyen nyelven szólalhatunk meg, hanem azok a jogi normák (törvények, rendeletek), amelyeket kifejezetten ezeknek a szituációknak a szabályozására fogalmaztak.

„A közélet közérdekű tevékenységünk színtere. Ide tartozik a politikai, társadalmi szervezetek működése, a kormányzati, államigazgatási, a gazdasági, kulturális és más irányító szervek tevékenysége. (...) A közéleti írásbeliség sokféle helyzetben, műfajban él, de mindig szorosan összefonódott a hivatalok tevékenységével (...). A hivatalos stílust meghatározó közléshelyzetet rendszerint az jellemzi, hogy a szöveg írója többnyire nem magánszemélyként tölti be szerepét, hanem egy állami szerv, hatóság, egy intézmény nevében szól, és a címzett is igen gyakran egy másik intézmény. De ügyfélként is bárki kapcsolatba kerülhet hivattal, intézménnyel, és ilyenkor a magánember stílusán is érződik, hogy állampolgári mivoltában fogalmaz, illetve hogy így szólnak hozzá.”

Honti Mária – Jobbágyiné András Katalin: *Magyar nyelv*. Budapest: Tankönyvkiadó, 1986. 59. old.

A hivatalban való nyelvhasználat, a hivatalokban használt nyelvi formák még az egynyelvű környezetben élők legnagyobb része számára is természetellenes, s nem ritkán gondot okoz. Kétnyelvű környezetben, és főként akkor, ha a kétnyelvű beszélő kisebbségiként kerül valamely hivatalban az ügyfél szerepébe, ez még bonyolultabb lehet.

Kárpátalján a hivatalokban viszonylag kevesen használják a magyar nyelvet. Ha mégis, erre rendszerint szinte csak szóban van esély. A jóval kötöttebb, formálisabb írásbeli hivatali érintkezés nyelve

jellemzően a többségi nyelv. Az alábbiakban néhány, a mindennapi életből származó (Beregszász különböző hivatalaiban magnetofon-szalagra rögzített) felvétel egy-egy részlete alapján mutatjuk be, hogyan is zajlik a hivatali ügyintézés Beregszászon.

Nézzük meg a következő felvételrészletet!

ÜGYFÉL: És mondjuk még egy olyat szeretnék megérdeklődni, hogy ha mondjuk valaki új házat épít, és be akarja vezetni a vizet, akkor ehhez milyen papírokat kell beadni?

HIVATALNOK: Milyen utcán?

ÜGYFÉL: Nem tudom, még nem voltam az utcán.

HIVATALNOK: Van-e az utcán víz, kanalizáció, csatorna? Akkor ide kell a főmérnöknek írni, vagyis a főnöknek írni egy kérvényt, hogy *прошу выдать 'я послужу для подключения к городской сети*. [Kérem a városi hálózathoz való csatlakozás engedélyezését.]

ÜGYFÉL: ÉS ezt csak ukránul lehet megírni?

HIVATALNOK: Természetesen.

ÜGYFÉL: És hogyha esetleg valaki magyarul írja meg, akkor?

HIVATALNOK: Magyarul, de hát az jobb lenne, ha ukránul vagy oroszul írja meg az ember, mert Ukrajnában élünk.

A kárpátaljai magyar ügyfél magyar nyelven fordult a hivatalnokhoz, aki egy ideig magyarul válaszolt neki. Vagyis a szóbeli hivatali ügyintézésben használható a magyar nyelv, ha a hivatalnok beszéli a magyart. De aztán a hivatalnok nyelvet váltva finoman az ügyfél tudtára adja, hogy milyen nyelven célszerű megfogalmaznia írásbeli beadványát. Ezután az akadémikus ügyfél nyílt kérdésére világos választ ad: a legjobb, ha nem magyarul írja a kérvényt. Hasonló a helyzet az alábbi interjúrészletben is, ahol az ügyintéző ingerülten ismételteti: nem lehet magyarul kitölteni a formanyomtatványt.

ÜGYFÉL: Magyar nyelvű formanyomtatványuk nincsen?

HIVATALNOK: Nincsen. Én azért mondtam nektek, hogy ő magyarul nekünk nem szabad, minden ukrán. Nézzetek meg van obrazec [minta].

ÜGYFÉL: Aha, akkor nem szabad akkor magyarul?

HIVATALNOK: Ide leülhettek leírni. Magyarul nem szabad, min..., hát egyszerű átmásolás.

ÜGYFÉL: Tehát akkor csak ukránul lehet kitölteni?

HIVATALNOK: Úgy ahogy a paszportotok [személyitek], csak ukránul van az első lap.

Egy hivatal, ahol legalább a cégtábla kétnyelvű

A következő felvételrészleten egy más esettel találkozhatunk.

ÜGYFÉL: Jó napot kívánok! Ha valaki munkanélküli segélyre akar beiratkozni, akkor milyen papírokat kell beadni?

HIVATALNOK: Паспорт, трудова книжка і код ідентифікаційний. [Személyi igazolvány, munkakönyv, adószám.]

ÜGYFÉL: És zajáját [kérvényt] nem kell írni?

HIVATALNOK: То потім ми вам покажемо, тільки приходьте до нас після першого числа. [Azt majd mi megmutatjuk, csak jöjjön be hozzánk elseje után.]

Az ügyfél magyarul fordul az ügyintézőhöz, aki érti a kérdést, de államnyelven válaszol. A továbbiakban mindketten ragaszkodnak saját nyelvükhöz, és jól megértik egymást. Ehhez azonban az szükséges, hogy mindketten legalább értsék a másik nyelvét.

Nézzünk egy újabb variációt!

ÜGYFÉL: Hogy, ő, lehet-e mondjuk egy kútnak elvégezni a...

HIVATALNOK 1: Можно колодец, что? [Lehet-e a kutat, mi?]

ÜGYFÉL: Ö...

HIVATALNOK 2: Vizsgálatát?

ÜGYFÉL: A vizsgálatát mondjuk...

HIVATALNOK 2: Анализ воды. [A víz elemzése?]

HIVATALNOK 1: [A kútnak?]

HIVATALNOK 2: Ez milyen, vert kút, vagy, vagy rendes kút?

ÜGYFÉL: Vert kútnak.

HIVATALNOK2: Это скважина. [Ez vert kút.]

Az ügyfél itt is magyarul próbálkozik, ám kiderül: csak úgy tud boldogulni, ha az egyik hivatalnok tolmácsol közte és kollégája között. Végül lássunk még egy változatot!

ÜGYFÉL: Jó napot kívánok!

HIVATALNOK: Добрый день! [Jó napot kívánok!]

ÜGYFÉL: A kisvállalkozói engedélyeket itt lehet kiváltani?

HIVATALNOK: Давайте будем так, чтоб понимать друг друга. Я не знаю по венгерски. Знаете по русски? [Csináljuk úgy, hogy megértsük egymást. Én nem tudok magyarul. Tud oroszul?]

Az ügyfél itt is magyarul próbálkozik, ám a hivatalnok a tudára adja, hogy nem ért magyarul. Az utóbbi három idézet azt is jól példázza, hogy a magyar nyelvű szóbeli ügyintézés is csak akkor lehetséges, ha magyarul is beszélő (vagy legalább értő) hivatalnokkal találkozik az ember.

Két oázis, ahol a magyar nyelv nyilvános feliratokon is megjelenik: Beregszász és Palágykomoró

Kétnyelvű feliratok: éljünk jogainkkal!

„A szó elszáll, az írás megmarad – tartja a mondás. Egy-egy kisebbségi nyelv használata szerencsés esetben nem korlátozódhat csupán a családra, illetve a hivatalokra és a közéletre. A kisebbségi polgárok otthonosságérzetéhez hozzájárul az is, milyen mértékben lehet és van jelen nyelvük a különböző feliratokon: láthatóvá válik-e a kisebbség nyelve, vagy csak a láthatatlan (ám kétségkívül fontos) szóbeliségre korlátozódik a használata (...), vannak-e magyar nyelvű feliratok, reklámok, utcanév-táblák, útbaigazító táblák stb., azaz szemmel is érzékelhető-e a magyarság jelenléte a településeken (...), mert egy-egy közösség közérzete szempontjából fontos szerepe van a szimbolikus tér kitöltésének is.” Beregszászi Anikó: „Csata” a szimbolikus térért, avagy a látható/láthatatlan anyanyelv. In: Beregszászi Anikó és Pap Richárd szerk., *Kárpátalja. Társadalomtudományi írások*, 158–163. Budapest–Beregszász: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2005. 158. old.

Ahol csak lehet, éljünk a kétnyelvű feliratok kihelyezésének törvény adta lehetőségével! Ezek a feliratok ugyanis nem csak jelentős szimbolikus értékük miatt fontosak.

1. Elősegítik az államnyelvet nem ismerők tájékozódását, állampolgári jogaik gyakorlását.

2. Segítik a nyelvelsajátítást: ha az ukrán nyelvvel ismerkedők naponta látják, hogy a

Az avatatlanok (a kétnyelvű kárpátaljai viszonyokban járatlanok) a fentiek alapján talán úgy érezhetik, hogy teljes káosz uralkodik a helyi hivatalokban. Ám ez nem így van. Számos olyan törvény, rendelet van Ukrajnában, melyek leírják, milyen jogai és kötelezettségei vannak a hivatalnokoknak és ügyfeleknek. Az alábbiakban ezeket mutatjuk be. A talán túlzottan terjedelmes, jogi formulákkal tarkított összefoglalóval nem titkolt célunk az, hogy segítséget, támogatást adjunk. Egyrészt azoknak a kárpátaljai magyaroknak, akik időnként magánemberből kénytele-

magyar *városi tanács* kiírás fölött/mellett az van kiírva: *міська рада*, nagyobb eséllyel rögzül az ukrán megfelelő. S mindez fordítva is igaz: ha valaki nem magyar tannyelvű iskolában tanult, annak könnyebb elsajátítania a magyar hivatali nyelvhasználat jellemző jegyeit, ha a hivatalokban, az okmányokban, az úrlapokon nemcsak ukrán, hanem magyar nyelvű szövegekkel is találkozhat.

3. Hozzájárulnak a magyar köznyelv és a hivatali stílus alaposabb megismeréséhez: ha a szemünk előtt van, hogy a *бухгалтерія* az *könyvelőség*, a *виконавчий комітет* az *végrehajtó bizottság*, a *довідка* az *igazolás*, a *контракт* az *szerződés*, a *міліція* pedig *rendőrség*; sokkal nagyobb az esélye annak, hogy nemcsak a kölesönszót, hanem közmagyar megfelelőjét is ismerni fogjuk.

Kolozsvár városa 1580-ban (tehát csaknem 430 éve!) hozott határozata a városban használandó kétnyelvű feliratokról a következő volt: „Az mi az Magyar írást illeti az hídon (...) végezék ő kegyelmek, hogy szászul is ugyan azon igékkel faragják meg az város köleségén. Azonképpen egyéb közönséges momentumokon, ha egyik Nemzetnek nyelve ott vagon, az másiké is legyen ott.”

A több mint négy évszázaddal ezelőtt született böles rendelet ma is példaértékű. Nemcsak Kolozsvárott és Kárpátalján, hanem az egész Kárpát-medencében.

nek hivatalba látogató ügyféllé „változni”. Másrészt azoknak a helyi magyaroknak, akik viszont az asztal másik oldalán ülnek egy-egy magyarok által (is) lakott településen polgármesterként, jegyzőként, ügyintézőként. Mégpedig abban szeretnénk segítséget nyújtani, hogy megismerjük jogainkat, lehetőségeinket, és ahol csak lehet, ragaszkodjunk a magyar nyelv használatához. Mert – ahogyan erre már többször is utaltunk – egy nyelvet az éltet, az ment meg a kihaltástól, ha használják: minél többen, minél gyakrabban és minél változatosabb funkciókban.

Az Alkotmány és a törvények

Ukrajnában a nyelvek használatát a következő hatályos törvények, dokumentumok szabályozzák (a magyar megnevezés mellett a jogszabály hivatalos ukrán neve áll, zárójelben az elfogadás éve látható):

- Ukrajna Alkotmánya, Конституція України (1996);
- Ukrajna Alkotmánybíróságának Határozatai Ukrajna Alkotmánya 10. cikkelyének értelmezéséről, Рішення Конституційного Суду (1999, 2007);
- Ukrajna törvénye az Ukrán SZSZK nyelveiről, Закон України про мови в УРСР (1989);
- Ukrajna nemzetiségi jogainak nyilatkozata, Декларація про національностей України (1991);
- Ukrajna törvénye a nemzetiségi kisebbségekről, Закон України про національні меншини в Україні (1992);
- Ukrajna oktatási törvénye, Закон України про освіту (1991);
- Ukrajna törvénye az iskola előtti nevelésről, Закон України про дошкільну освіту (2001);
- Ukrajna törvénye az általános középfokély oktatásról, Закон України про загальну середню освіту (1999);
- Ukrajna törvénye a szakoktatásról, Закон України про професійно-технічну освіту (1998);
- Ukrajna törvénye a felsőoktatásról, Закон України про вищу освіту (2002);
- Ukrajna törvénye a közjegyzőségről, Закон України про нотаріат (1993);
- Ukrajna törvénye a helyi önkormányzatokról, Закон України про місцеве самоврядування в Україні (1997);
- Ukrajna törvénye az információról, Закон України про інформацію (1992);
- Ukrajna törvénye a nyomtatott tömegkommunikációs eszközökről (a sajtóról) Ukrajnában, Закон України про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні (1992);
- Ukrajna törvénye a televíziózásról és rádiózásról, Закон України про телебачення і радіомовлення (1993);
- Ukrajna törvénye a reklámról, Закон України про рекламу (1996);
- Ukrajna törvénye a kiadói tevékenységről, Закон України про видавничу справу (1997);

• Ukrajna törvénye Ukrajna elnökének megválasztásáról, Закон України про вибори Президента України (1999);

• Ukrajna törvénye Ukrajna népképviselőinek (parlamenti képviselőinek) megválasztásáról, Закон України про вибори народних депутатів України (2004);

• Ukrajna törvénye Ukrajna a Legfelsőbb Tanács, a Krími Autonóm Köztársaság, a helyi önkormányzatok képviselőinek, valamint a városi, a falusi és a nagyközségi polgármesterek megválasztásáról, Закон України про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів (2004);

• Ukrajna családjogi törvénykönyve, Сімейний кодекс України (2002);

• Ukrajna büntetőtörvénykönyve, Кримінальний кодекс України (2001);

• Ukrajna polgári törvénykönyve, Цивільний кодекс України (2003);

• Ukrajna büntetés-végrehajtási törvénykönyve, Кримінально-виконавчий кодекс України (2004);

• Ukrajna polgári eljárásjogi törvénykönyve, Цивільний процесуальний кодекс України (2004);

• Ukrajna szabálysértési eljárásokról szóló törvénykönyve, Кодекс адміністративного судочинства України (2005);

• két- vagy többoldalú államközi egyezmények és szerződések;

• elnöki-, kormány- és miniszteri rendeletek;

• Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről, Рамкова конвенція про захист національних меншин (1997; a ratifikáció éve);

• A Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (2003; a ratifikáció éve).

Közülük nem egyet időközben többször módosítottak, kiegészítettek. A dokumentumok hatályos szövege (a módosítások nyomán követségének lehetőségével) bárki számára elérhető ukrán nyelven Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának hivatalos honlapján: <http://alpha.rada.kiev.ua>. A honlapon a „Законодавство України” ablakra kattintva megjelenik egy keresőablak, melybe beírva a keresett törvény vagy rendelet címét (esetleg számát, elfogadásának dátumát, vagy a szövegben előforduló tipikus szavakat), a honlapon valamennyi dokumentum megtalálható.

Az ukrájnai nyelvi jogi szabályozás sajátosságairól

Ukrajna nyelvi jogi helyzetét nagyban meghatározza, hogy az ukrán jogrend alapvetően nem a nyelvi, hanem a nemzeti kisebbségeket tekinti jogalanyoknak. Másrészt nagy mértékben befolyásolja a nyelvi jogokat az, hogy az ország névadó nemzetiségének nyelve csak 1989-ben válhatott *de jure*, s sokak szerint máig nem vált teljes mértékben *de facto* az ország államnyelvévé Ukrajna egész területén, s így a politikai és társadalmi elit egy része nem a kisebbségi nyelvek védelmét, hanem az ukránnak mint államnyelvnek a minél erőteljesebb és szélesebb körben való elterjesztését tekinti elsőrendű feladatnak.

Ukrajna egyébként azért tekinti jogalanyként a nemzeti kisebbségeket, mert az ország sajátos nyelvi helyzete miatt sokkal nagyobb az országban az ukrán nemzetiségűek aránya, mint azoké, akik az ukránt vallják anyanyelvüknek, illetve: jóval nagyobb az orosz anyanyelvűként beszélők száma és aránya, mint az orosz nemzetiségűeké. A 2001. évi (első ukrájnai) népszámlálás adatai alapján Ukrajna lakosságát anyanyelv szerint a következő csoportokra oszthatjuk:

- a) *ukrán anyanyelvűek*; ezen belül:
 - ukrán nemzetiségű ukrán anyanyelvűek (a magukat ukrán nemzetiségűnek vallók 85%-a);
 - orosz nemzetiségű ukrán anyanyelvűek (a magukat orosz nemzetiségűnek vallók 4%-a);
 - ukrán anyanyelvű nemzeti kisebbségek (pl. az ukrájnai lengyelek 71%-a, szlovákok 42%-a);
- b) *orosz anyanyelvűek*; ezen belül:
 - orosz nemzetiségű orosz anyanyelvűek (a magukat orosz nemzetiségűnek vallók 96%-a);
 - ukrán nemzetiségű orosz anyanyelvűek (az ukrán nemzetiségűek 15%-a);
 - orosz anyanyelvű nemzeti kisebbségek (pl. az ukrájnai belaruszok 62%-a, tatárok 59%-a);
- c) *kisebbségek, akiknek anyanyelve és nemzetisége megegyezik* (pl. a magyarok 95%-a, a románok és krími tatárok 92%-a);
- d) *kisebbségek, akik valamely más nemzeti kisebbség nyelvét tekintik anyanyelvüknek* (pl. a kárpátaljai cigányok 62%-a a magyart tekinti anyanyelvének, ez az ukrájnai cigány nemzetiségűek 18%-a).

A független Ukrajna történetének 2001-ben rendezett első népszámlálási adatai szerint az ország lakosságának nemzetiségi és anyanyelvi összetétele között jelentős különbség figyelhető meg:

NEMZETISÉG ÉS ANYANYELV	FŐ	%
ukrán nemzetiségű ukrán anyanyelvűek	31970728	66,27
orosz nemzetiségű ukrán anyanyelvűek	328152	0,68
ukrán anyanyelvű nemzeti kisebbségek	278588	0,58
UKRÁN ANYANYELVŰ ÖSSZESEN	32577468	67,53
orosz nemzetiségű orosz anyanyelvűek	7993832	16,57
ukrán nemzetiségű orosz anyanyelvűek	5544729	11,49
orosz anyanyelvű nemzeti kisebbségek	735109	1,52
OROSZ ANYANYELVŰ ÖSSZESEN	14273670	29,59
kisebbségek, akiknek anyanyelve és nemzetisége megegyezik	1129397	2,34
kisebbségek, akik valamely más kisebbség nyelvét tekintik anyanyelvüknek	260367	0,54
KISEBBSÉGI ANYANYELVŰ ÖSSZESEN	1389764	2,88
UKRAJNA ÖSSZESEN	48240902	100

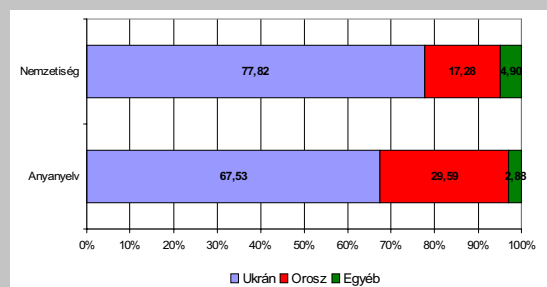
Ukrajna lakossága anyanyelv és nemzetiség szerint (a 2001. évi népszámlálás adatai alapján)

a) nemzetiségi szempontból a lakosság 77,82%-a ukrán, 17,28%-a orosz, 4,90%-a pedig egyéb nemzetiségű;

b) ezzel szemben anyanyelv alapján Ukrajna lakosainak kétharmada (67,53%-a) ukrán, csaknem harmada (29,59%-a) orosz, 2,88%-a pedig egyéb anyanyelvű.

Ha összevetjük a nemzetiségi és az anyanyelvi adatokat, akkor a következőket láthatjuk:

- a) az ukrán nemzetiségűek aránya jelentősen meghaladja az ukrán anyanyelvűekét;
- b) az orosz anyanyelvűek számottevően nagyobb arányt képviselnek, mint az orosz nemzetiségűek;
- c) a nyelvi sokszínűség jóval kisebb, mint a nemzetiségi változatosság, mert sok kisebbségi orosz vagy (ritkábban) ukrán anyanyelvű.

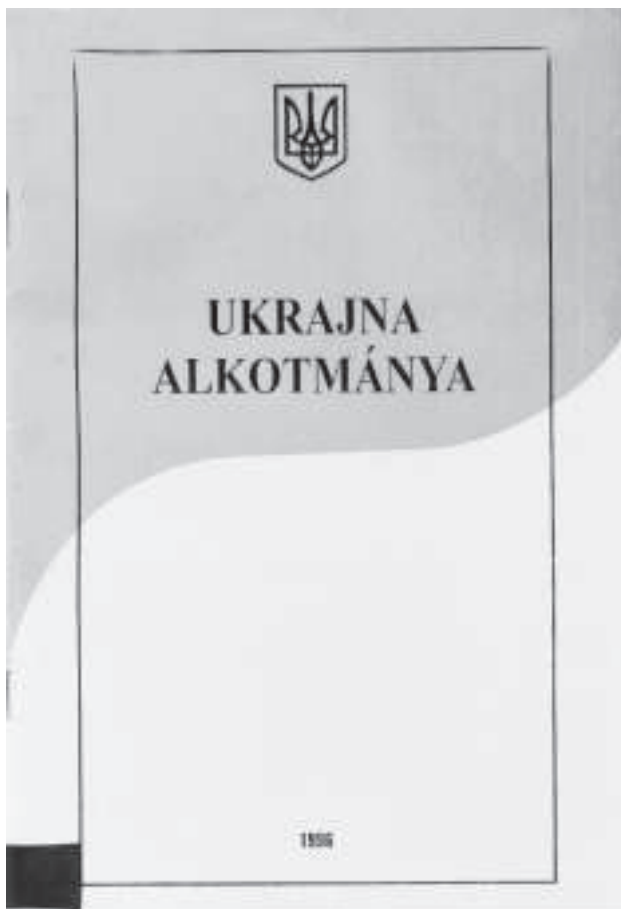

Ukrajna lakossága nemzetiség és anyanyelv szerint (a 2001. évi népszámlálás adatai alapján)

A fenti adatok alapján látható: az országban jóval nagyobb az ukrán nemzetiségűek aránya, mint azoké, akik az államnyelvet anyanyelvüknek tekintik. Így érthető, hogy Ukrajna miért védelmezi inkább a nemzetiségi, mint nyelvi jogokat: míg nemzetiségi szempontból az ország összlakosságának alig valamivel több, mint ötöde kisebbségi (22,18%), nyelvi alapon csaknem minden harmadik (32,45%) állampolgár valamely nyelvi kisebbséghez tartozik.

Ukrajna Alkotmányának 10., 11., 12., 24., 53., 92., 103., 127. és 148. cikkelye tartalmaz a nyelvekre vonatkozó tételeket.

A 10. cikkely deklarálja, hogy „Ukrajnában az állami nyelv az ukrán”, és az állam biztosítja az ukrán nyelv funkcionálását a társadalmi élet minden területén. A következő bekezdés szerint „Ukrajnában szavatolt az orosz és a többi ukrainai nemzeti kisebbség nyelvének szabad fejlődése, használata és védelme”. A cikkely utolsó mondata szerint viszont „Ukrajnában a nyelvek használatát Ukrajna Alkotmánya szavatolja és törvény határozza meg”. A 92. cikkely is úgy rendelkezik, hogy *kizárólag* Ukrajna törvényei határozzák meg többek között a nyelvhasználat rendjét.

Ukrajna Alkotmányának magyar fordítása

A 11. cikkely általános deklarációkat tartalmaz Ukrajna minden nemzetiségének és nyelvének védelméről, a 24. cikkely többek között a nyelvi alapon való diszkriminációt is tiltja. A 12. az Ukrajna területén kívül élő ukránok nyelvi igényeinek kielégítésére tesz ígéretet. Az 53. rész a nemzeti kisebbségek számára a törvény által megszabott rendben garantálja az anyanyelven való oktatás *ragyaz* anyanyelv tanulásának jogát. A 103., 127. és 148. cik-

kely az államnyelv ismeretétől teszi függővé bizonyos állami tisztségek betöltését (köztársasági elnök, alkotmánybírósági tagság, bírói tisztség).

Az államnyelv fogalmának értelmezése az ukrán jogrendben

1999. december 14-én Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának 51 képviselője az Alkotmánybírósághoz fordult az Alkotmány 10. Cikkelyének hivatalos értelmezését kérve. Az Alkotmánybíróság Állásfoglalása értelmében az államnyelv használata kötelező az államhatalmi és önkormányzati szervek munkájában. Az államnyelv mellett az orosz és más nemzeti kisebbségek nyelve is használható Ukrajna törvényei által megszabott keretek között.

Az Állásfoglalás az oktatás nyelvének problémáját is érinti. A dokumentum szerint Ukrajnában az óvodai nevelés, az általános közép fokú oktatás, a szakképzés és a felsőoktatás nyelve az ukrán; az Alkotmány 53. cikkelye, valamint az ország más törvényei értelmében az állami és nem állami oktatási intézményekben az államnyelv mellett az oktatási folyamatban használható és oktatható a kisebbség nyelve is.

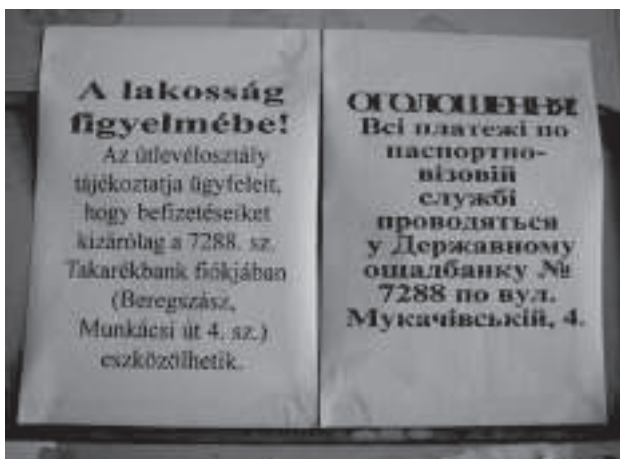
Érdekes módon az alkotmánybíróság állásfoglalása 3. pontja első bekezdése egyenlőségjelet tesz az államnyelv és a hivatalos nyelv közé: „Az államnyelv (hivatalos nyelv) alatt az a nyelv értendő, mely az állam által ráruházott jogi státusa alapján a társadalmi élet nyilvános szféráiban a kötelező érintkezés nyelve.”

Ukrajna Alkotmánybíróságának egy másik, 2008. április 22-én hozott állásfoglalása pedig így fogalmaz az államnyelv kapcsán: „Az ukrán nyelv államnyelvi státusa az állam alkotmányos rendjének az állam területével, fővárosával, állami szimbólumaival azonos szintű összetevője.”

Az ukrán nyelv oktatásának a nemzetiségi nyelven oktató iskolákban történő javítását célzó állami ágazati program a 2008–2011. évekre címmel az oktatási és tudományos minisztériumban kidolgozott dokumentum az alábbi szerepet tulajdonítja az ukrán nyelvnek mint államnyelvnek: „A nyelv államisége univerzális formája az emberek egy egészben, egy népben való egyesítésének. Fontos tényezője a nemzet önmeghatározásának, a nemzet genetikai kódja, az ország fejlődésének biztos alapja és a nemzeti kultúra kialakításának eszköze.”

Az Alkotmány 10. és 92. cikkelye értelmében a nyelvek státusa szempontjából még a Szovjetunió fennállása idején, 1989-ben elfogadott nyelvtörvény a mérvadó.

A *nyelvtörvény* is államnyelvként definiálja az ukrán nyelvet (2. cikkely). Az orosz a népek közötti érintkezés nyelvének nevezi (4. cikkely). Az 5. cikkely értelmében az állampolgárok számára szavatolt anyanyelvük és bármely más nyelv használata; az állampolgárnak jogában áll, hogy az állami, társadalmi szervekhez, vállalatokhoz stb. ukrán nyelven vagy e szervezetknél használatos más nyelven, orosz nyelven, vagy a felek számára elfogadható egyéb nyelven forduljon. A törvény nemcsak tiltja a nyelvi alapon történő megkülönböztetést (8. cikkely), de szankciókat is kilátásba helyez a nemzetiségi nyelvek használatának korlátozása miatt. A rendelkezések szerint felelősségre vonható az a tisztségviselő, aki a nyelvtudás hiányára hivatkozva megtagadja egy nemzetiségi nyelven írt beadvány vagy folyamodvány átvételét (5. cikk).

Pozitív és negatív példa: csak ukrán nyelvű felirat a beregszászi okmányirodában és kétnyelvű hirdetés az útlevelesztályon

A törvény a nemzetiségi többségű közigazgatási egységek területén *lehetőséget nyújt* a nemzetiségi nyelv használatára az ukránnal egyenrangúan és párhuzamosan az állami- és pártszervek, a vállalata-

tok, intézmények működésében (3. cikkely). Nem értelmezi azonban a törvény, mit ért a *nemzetiségi többségű területek* fogalom alatt.

A nyelvtörvény értelmében az állami dokumentumokat, okmányokat ukrán nyelven fogadják el és teszik közzé, alsóbb szinteken is, ám itt szükség esetén más nemzetiségi nyelveken is publikálják. A hivatalos úrlapok ukrán vagy ukrán–orosz nyelvűek (10. cikkely). A hivatali és munkahelyi adminisztráció nyelve az ukrán, de a nemzetiségi többségű területeken a nemzetiségi nyelvet is lehet az ukránnal párhuzamosan használni (11. cikkely).

A beregszászi városháza: itt minden dokumentum két nyelven készülhet(ne).

A hivatalos személyi okmányok (személyi igazolvány, munkakönyv, az iskolai végzettséget igazoló dokumentumok, születési, házassági és halálozási anyakönyvi kivonat) ukrán–orosz kétnyelvűek (14. cikkely).

A szolgáltatások nyelve az ukrán nyelv vagy a felek által választott egyéb nyelv (17. cikkely). A perrendtartás nyelve az ukrán, de a nemzetiségi többségű területeken a nemzetiségi nyelv használatára is van lehetőség az ukránnal egyenrangúan; a bíróság nyelvét nem értőnek joga van tolmács igénybevételére, az anyanyelvi vallomástételre (18. cikkely). Az ügyvédi, ügyészi szolgáltatás, a jogi tanácsadás nyelve az ukrán, vagy a felek számára legmegfelelőbb nyelv (23. cikk).

A hivatalos tömegtájékoztatás nyelve az ukrán, illetve lehetőség szerint más ukrájnai nyelvek (33. cikkely). A táviratok, a postai borítékok, csomagok címzésének nyelve az ukrán vagy az orosz (34. cikkely). A hivatalos hirdetések, közlemények, reklámok, plakátok nyelve az ukrán; az ukrán nyelvű szöveg *mellett* szerepelhet más nyelvű fordítás is (35. cikkely).

Az Ukrajnában gyártott termékek, áruk címkéi, feliratai ukrán nyelvűek, és más nyelvekre nem fordíthatók (36. cikkely). Ennek alapján a termékek használati leírásai, illetve például a gyógyszerek adagolási útmutatói is kizárólag ukrán nyelven készülhetnek. A valóságban azonban a legtöbb ilyen

Beszéljen még többet!

3 Kijevszár telefonszámra **0** kop.

«A mi családunk» szolgáltatás
Előfizetés
0,95 hrvnya naponta!

Helyettesítő szolgáltatás központok:
Kijev: Cihirka Mall 1. sz. 20120 01 79 00
Kijev: Dnipro 22. sz. 20113 11 77 00
Munkács, Perekó: 941. sz. 2011113 10 00
Hast. Dobruka: 2. sz. 20043 11 11

KYIVSTAR

Az MTC megnyitja Európát az Ön számára!

Európába és Oroszországba irányuló hívások 1 UAH-ért

Az MTC Európa szolgáltatás

MTC

Ma már egyre több cég tartja hasznosnak a magyar nyelvű reklámot. A három legnagyobb ukrajnai mobiltelefon-szolgáltató magyar nyelvű reklám- anyaga

A Beeline Ukrajnában

A Beeline – nemzetközi mobilhívást-kezelő. Az Ürményországban, Grúziában, Kazahsztánban, Oroszországban, Tadzsikisztánban, Üzbegisztánban és Ukrajnában lévő előfizetőinek száma az 50 milliót is meghaladja.

- Kapcsolási díj nélkül.
- Előnyös díjtarifák
- Széleskörű lehetőségeket nyújtó előfizetői kiszolgálás (névleges lebontható számlák, a SIM-kártya felújítása stb.)
- Az Üzleti hívások a Beeline hálózaton belül történő ill. Oroszországi kedvezményes roaming.

Szeress többet a természetnek!

☎ 06 11

En Beeline szolgálatát a szolgálati időtartam alatt lehet hívni

☎ 8 800 30 101 30

En Beeline szolgálatát a szolgálati időtartam alatt lehet hívni

www.beeline.ua

Beeline

© 2011 Beeline LLC. All rights reserved.

termékhez kétnyelvű: ukrán és orosz nyelven megfogalmazott tájékoztató tartozik. Nem találunk azonban olyan gyógyszer-t, amely magyar vagy más kisebbségi nyelven tájékoztatná a betegeket az adagolásról, a lehetséges mellékhatásokról.

Az intézmények, társadalmi és párt-szervezetek, vállalatok stb. hivatalos el- és megnevezése ukrán nyelvű; az ukrán nyelvű felirat jobb oldalán vagy alatta szerepelhet a megnevezés más nyelvű fordítása is (37. cikkely).

Az ukrán földrajzi nevek ukrán nyelvűek. Lehetséges továbbá a nemzetiségi többség nyelvén való feltüntetésük is (38. cikkely).

Az ukrán állampolgároknak joguk van nemzeti tradícióiknak megfelelő nevet választani, amely neveket transzkripcióval ültetik át ukránra (39. cikkely).

A nyelvtörvény 25–29. cikkelye szabályozza közvetlenül az oktatás nyelvét. A 25. cikkely értelmében az oktatás nyelvének megválasztása elidegeníthetetlen jog; az állam garantálja az anyanyelvi oktatáshoz való jogot. A 26. cikkely az óvodai nevelés nyelveként az ukránt nevezi meg, de megjegyzi, hogy azokon a területen, ahol a kisebbségek kompakt tömbben élnek, létrehozhatók olyan óvodák, illetve óvodai csoportok, ahol a nevelés nyelve a kisebbségi nyelv.

Szerencsére néhány terméken nemcsak ukrán, hanem magyar nyelven is feltüntetik, mit takar a csomagolás. Szívesebben vásárolunk olyan terméket, melyen anyanyelvünkön is elolvashatjuk, mit veszünk

Salánk díszes helységnevtáblája

A 27. cikkely szerint az iskolai oktatás nyelve az ukrán. Azokon a területen, ahol a kisebbségek kompakt tömbben élnek, létrehozhatók olyan iskolák, illetve iskolai osztályok, ahol az oktatás nyelve a kisebbségi nyelv. Ezen iskolákban/osztályokban is kötelező az államnyelv oktatása.

A beregszászi oktatási hivatal kétnyelvű cégtáblája

A szakmunkásképző és felsőoktatási intézmények oktatási nyelvét a 28. cikkely határozza meg. Az oktatás nyelveként ez a cikkely is az ukránt nevezi meg, ám a fent említett feltételek fennállása esetén lehetőséget teremt arra, hogy az ukrán mellett a kisebbségek nyelve is az oktatás nyelve legyen. Továbbá lehetőséget nyújt arra is a törvény, hogy a nemzetiségi kádereket képző szakokon olyan csoportokat hozzanak létre, ahol az oktatás nyelve a kisebbségi nyelv. Az ukrán nyelv oktatását ezen csoportokban is biztosítani kell. A 29. cikkely a felvételi vizsgák nyelvét szabályozza.

Az oktatásról szóló törvények mindegyikében található az oktatás nyelvére vonatkozó rész. Mindegyik dokumentum szerint Ukrajnában az oktatás nyelvét az Alkotmány és a nyelvtörvény határozza meg.

Ukrajna nemzetiségi jogainak nyilatkozata minden népnek és nemzetiségnek garantálja a jogot anyanyelve használatára a társadalmi élet minden területén (3. cikkely).

Ukrajna törvénye a nemzetiségi kisebbségekről szerint azokon a területeken, ahol a nemzetiségi kisebbség a lakosság többségét alkotja, az állami és társadalmi szervek, vállalatok, intézmények működése során az államnyelv mellett a kisebbség nyelve is használható (8. cikkely). Garantálja továbbá a kisebbségek számára a nemzeti hagyományoknak megfelelő személynévhasználatot, így például azt, hogy a személyazonossági igazolványba csak a vezeték- és utónév kerüljön, és elmaradhat az apa keresztnévéről képzett apai név (12. cikkely).

A kisebbségekről szóló törvény az Alkotmányhoz hasonlóan fogalmaz a kisebbségek oktatásáról: „Az állam minden nemzetiségi kisebbség számára garantálja a nemzeti-kulturális autonómiához való jogot: az anyanyelv használatát és az anyanyelvi oktatást vagy az anyanyelv tanulását az állami oktatási intézményekben, illetve a nemzetiségi kulturális szövetségeken keresztül, továbbá a nemzetiségi kulturális ha-

Születésnap meghívó

A 100 puđos szupermarket november 5-én ünnepli 2. születésnapját. Ez alkalomból számtalan meglepetéssel és akcióval szeretné várni kedvenc járóit. Vegyen részt az ünnepi nyereményversenyünkön vásároljon 2006. november 5-ig, 50 körvona feletti értékben, és megnyerheti a fődíjunkt, egy automata mosógépet, vagy a további értékes ajándékok egyikét: háztartástelefont, „Mountainbike” korékpárt, pasztivót, ajándékesonmagokat stb.

Ne feledje: Nálunk Ön az első, és velünk százszor jobban jár!!!

Запрошуємо на свято!

5-го листопада 100 пуđовому супермаркету – два роки. З цієї нагоди на наших полицях чинна безліч сюрпризів і акцій. Зробіть покупу на суму 20 гривень і більше, і ви маєте шанс виграти наступні подарунки: пральну машину, домашній кінотеатр, велосипед „Mountainbike”, календар та інші подарунки.

Не забувайте, Супермаркет 100 пуđовий – з нами в 100 разів зручніше!!!

Egy beregszászi bevásárlóközpont kétnyelvű reklámja

TzOB
українсько-угорське

СП "БЕРЕГ-ВЕРТИКАЛ"

POHNY ZEFYBICAIOV
HUI LADENGAZ SAERISZOLAI

BEREG
VERTICAL

A vegyes vállalatok is két nyelvet használhatnak ügyvitelükben.

gyományok fejlesztését, a nemzeti jelképek használatát, a nemzeti ünnepek méltatását, a saját vallás gyakorlását, az irodalmi, művészeti, tömegtájékoztatási eszközök iránti igények kielégítését, nemzetiségi kulturális és oktatási intézmények létrehozását, valamint minden más tevékenységet, amely nem mond ellent a hatályos törvényeknek” (6. cikkely).

Ukrajna *közjegyzőségről* hozott törvényének 15. cikkelye szerint amennyiben a közjegyzőhöz forduló nem ismeri a közjegyzői szolgáltatás nyelvét, akkor a rá vonatkozó dokumentumokat közjegyző vagy tolmács útján az ügyfél által ismert nyelvre kell fordítani.

Az *ukrajnai önkormányzati törvény* 26. cikkelye 1. pontjának 50. bekezdése lehetővé teszi, hogy az önkormányzatok megválasszák az önkormányzati szervek munkájának nyelvét.

Az önkormányzatok dönthetnek arról, hogy az államnyelv mellett mely nyelveket használják a munkájuk során.

Ukrajna törvénye a helyi önkormányzatokban való szolgáltról (2001) kimondja, hogy csak olyan személy lehet önkormányzati tisztségviselő, aki szolgálati feladatai ellátásához szükséges mértékben beszéli az államnyelvet (5. cikkely).

Az *információról* szóló törvény szerint az információ nyelvét Ukrajna nyelvtörvénye és egyéb jogszabályok, valamint nemzetközi egyezmények szabályozzák (11. Cikkely).

№ 25 02. 2008. № 03-12/111

2008. hó -én kelt

Beregszász megyei jogú város önkormányzatának hivatalos leveleken használt kétnyelvű fejléce

Ukrajna a nyomtatott tömegkommunikációs eszközökről (a sajtóról) hozott törvénye alapján a sajtótermékeket az államnyelven és más nyelveken jelentetik meg (4. cikkely).

A televíziózásról és rádiózásról szóló törvény értelmében a televízió- és rádióállomások államnyelven sugározzák műsoraikat; azokon a területeken, ahol a nemzeti kisebbségek egy tömbben élnek, a kisebbség nyelvén is közölhetik műsoraikat (9. cikkely).

A reklámtörvény alapján a reklámok nyelvét a nyelvtörvény szabályozza (6. cikkely).

Egy borzsovai bútorbolt ukrán és magyar nyelvű szórólappja: többen betérnek, ha két nyelven hirdeti magát.

A kiadói tevékenységet szabályozó törvény 8. cikkelye kimondja, hogy a hivatalos nyomtatványok (úrlapok, formanyomtatványok, diplomák, oklevelek stb.) nyelve az államnyelv.

A választási törvények mindegyike kimondja, hogy etnikai vagy nyelvi hovatartozástól függetlenül Ukrajna valamennyi állampolgára választhat és választható (2. és 3. cikkely). Ukrajna elnökével (9. cikkely), valamint a választási bizottságok titkáráival szemben törvényben (az elnökválasztásról szóló törvény 23–24.; a parlamenti választásokról szóló törvény 26–27.; a helyhatósági választásokról szóló törvény 20–21. cikkelye) megfogalmazott követelmény, hogy beszélniük kell az államnyelvet. A választásokon induló jelölteknek és pártoknak programjukat ukrán nyelven kell benyújtaniuk a választási bizottság számára (az elnökválasztásról szóló törvény 51.; a parlamenti választásokról szóló törvény 58.; a helyhatósági választásokról szóló törvény 36. cikkelye).

Ukrajna *családjogi* törvénykönyve tiltja a családon belül a faj (rassz), bőrszín, nem, politikai meggyőződés, vallás, etnikum, társadalmi státusz, anyagi helyzet, lakhely, nyelv vagy egyéb alapján történő korlátozást, megkülönböztetést (7. cikkely).

A *büntetőtörvénykönyv* tiltja és 50 adómentes minimálbér mértékű pénzbírsággal sújtja az etnikai, vallási vagy nyelvi alapon történő uszítást (161. cikkely).

A *polgári törvénykönyv* szerint Ukrajna minden állampolgárának joga a nemzeti, kulturális, vallási és nyelvi identitásának megőrzése, kinyilvánítása (300. cikkely).

A *büntetés-végrehajtásról* szóló törvénykönyv 8. cikkelye kimondja, hogy az elítélteknek joguk van arra, hogy anyanyelvükön tegyenek tanúvallomást, panaszt, ill. hogy saját nyelvükön forduljanak kérvényeikkel, javaslataikkal a büntetés-végrehajtási szervek felé. Joguk van továbbá ahhoz, hogy anyanyelvükön kapjanak választ folyamodványaikra.

A *polgári eljárásjogi törvénykönyv* 5. cikkelye alapján a polgári bíróság mindenkit egyenlőként kezel, fajtól (rassz), bőrszíntől, politikai, vallási vagy egyéb meggyőződéstől, nemtől, etnikai vagy társadalmi származástól, vagyoni helyzetétől, lakhelytől, nyelvi és etnikai jegyeiktől függetlenül. A 7. cikkely értelmében a polgári perrendtartás, a periratok nyelve az államnyelv (1. és 3. pont). Azon érintett személyek,

A Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya (International Covenant on Civil and Political Rights) 25. cikkelyéhez fűzött hivatalos értelmezésében az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága megállapította, hogy a szavazati jog hatékony gyakorlásához szükséges a szavazásra vonatkozó információknak és anyagoknak publikálása a kisebbség nyelvén is. Ukrajna a 2005-ös elnökválasztásig, ill. a 2006-os parlamenti és helyhatósági választásokig eleget tett ennek, és a szavazólapokat a kisebbségek által jelentős mértékben lakott területeken a kisebbségek nyelvén is kinyomtatták. A 2005. évi elnökválasztáson, illetve a 2006-ban egyszerre rendezett parlamenti és helyhatósági választásokon azonban a módosított választási törvények értelmében (az elnökválasztásról szóló törvény 71.; a parlamenti választásokról szóló törvény 78.; a helyhatósági választásokról szóló törvény 63. cikkelye) csak ukrán nyelvű szavazólapok ké-

szültek. Ez egyértelműen negatív diszkrimináció: Ukrajnában ugyanis a 2001. évi népszámlálási adatok szerint a lakosság 32,47%-a nem ukrán anyanyelvű, és a nem ukrán anyanyelvűek jelentős része nem beszél az államnyelvet. Tovább súlyosbítja a helyzetet, hogy a lakosságnak azon része, amely Ukrajna 1991-ben bekövetkezett függetlenné válása előtt nem ukrán tanyelvű iskolában tanult, az oktatási intézményekben nem sajátíthatta el az ukrán nyelvet, mert az a kisebbségi tanyelven oktató iskolákban nem szerepelt tantárgyként. Ez pedig azt jelenti, hogy azok az ukrán állampolgárok, akik 1991 előtt befejezték tanulmányaikat, önhibájukon kívül nem tanulhattak meg ukránul; ezeket az állampolgárokat az ukrán állam gyakorlatilag kizárja a választásokon való részvételből.

A kárpátaljai magyar pártok természetesen fontosnak tartják, hogy magyar nyelven is eljuttassák programjukat választóikhoz.

akik nem ismerik az államnyelvet, tolmács igénybevételével anyanyelvükön fordulhatnak a bírósághoz (2. pont). Az 50. cikkely arról rendelkezik, hogy a tanú anyanyelvén vagy egyéb nyelven tehet vallomást. Az 55. cikkely a bírósági eljárásokban közreműködő tolmács jogállásáról szól. Eszerint a bírósági eljárásban közreműködő tolmács az a személy lehet, aki megfelelő szinten ismeri a perrendtartás nyelvét, valamint azt a nyelvet, mely szükséges a szóbeli vagy írásbeli

fordításhoz. Ukrajna törvénykezésében egyedülálló módon ez a törvény említést tesz a siketek jelnyelveiről is, amikor megjegyzi, hogy tolmácsként közreműködhet az a személy is, aki képes siketekkel, némákkal vagy siketnémákkal kommunikálni.

A *szabálysértési eljárásokról* szóló törvénykönyv gyakorlatilag a polgári eljárásjogi törvénykönyvből idézett passzusokat tartalmazza. A nyelvekre vonatkozólag a 10., 15., 65. és 68. cikkely releváns.

Beregszászban az ügyészség és a rendőrség (milícia) épületén is kétnyelvű felirat olvasható.

Bár a választási törvények szerint a szavazólapok csak államnyelven készülhetnek, érdekes módon a pártok, jelöltek (s nemcsak a magyar érdekvédelmi szervezetek, hanem az

országos pártok is) fontosnak tartják, hogy magyar nyelven is megszólítsák a kárpátaljai magyarokat. Nyilván a várható voksaik reményében.

Tapasztalataink azonban azt mutatják, hogy a választásokat követően már nem annyira érzékenyek a kisebbségek nyelve és problémái iránt.

Az Ukrajna által aláírt nemzetközi dokumentumok

Ukrajna több állammal kötött kétoldalú egyezményeket az egymás területén élő kisebbségek jogainak védelméről. Ilyen megállapodást írt alá az ország például Oroszországgal, Litvániával, Szlovákiával, Lengyelországgal, Németországgal, Romániával, Belarusszal, a FÁK tagállamaival stb.

Ukrajna és Magyarország 1991-ben *Nyilatkozat a Magyar Köztársaság és az Ukrán SZSZK együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén* címmel írt alá közös dokumentumot. A Nyilatkozat a bevezető részben elismeri, hogy Ukrajna és Magyarország területén nemzeti kisebbségek élnek, elismeri azok jogait egyéni és közösségi szinten egyaránt, és a nemzetiségi jogokat az emberi jogok részének tekinti. A dokumentum államalkotó elemként említi a nemzetiségi kisebbségeket (1. cikkely). Tiszteletben tartja a nemzetiség vállalását és megválasztását (2. cikk). Az aláíró felek vállalják, hogy ösztönzik a nemzeti kisebbségek számára olyan státusz megteremtését, amely biztosítja a jogot a közügyekben való hatékony részvételre (5. cikkely). A felek vállalják továbbá, hogy nem törekednek a nemzeti kisebbségek asszimilálására, megteremtik a feltételeket a kisebbségek identitásának meg-

őrzéséhez, és elismerik, hogy a nemzeti közösségek véleményének kifejezői a nemzetiségi szervezetek. A 9. cikkely alapján a szerződő felek olyan törvények, adminisztratív intézkedések meghozatalát vállalják, melyek lehetővé teszik a kisebbségek számára azon jogaik gyakorlati alkalmazását, melyek anyanyelvük szabad használatára vonatkoznak a magán- és társadalmi életben szóban és írásban. Ez a jog azonban nem érinti az államnyelv elsajátításának kötelezettségét. A 10. cikkely a kisebbségeknek azt a jogát ismeri el, mely szerint anyanyelvükön tanulhatnak vagy tanulhatják anyanyelvüket az oktatás valamennyi szintjén.

Egy pozitív példa: kétnyelvű felirat egy állami vállalat vezetőjének ajtaján

Ukrajna 1995-ben írta alá, és 1997-ben a N 703/97-BP számú törvénnyel ratifikálta az Európa Tanács *Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről* c. dokumentumát. A Keretegyezmény jogilag kötelező nemzetközi okmányként általánosságban szolgálja a kisebbségek védelmét, oly módon, hogy az államoknak széles mérlegelési lehetőséget hagy az egyes jogok gyakorlati alkalmazása terén. (A Keretegyezmény szövege magyarul megtalálható: <http://www.nek.gov.hu/data/files/84194269.pdf>)

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 1999-ben ratifikálta az ország által már 1996-ban aláírt A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartáját (1350-XIV. sz. törvény). A Karta *a la carta* rendszerű rendelkezései közül a legtöbb kérdéskörben a legtoleránsabb normákat választották az ukrán honatyák, ám meghatározták, hogy:

(1) Mely nyelvekre érvényesek a rendelkezések (orosz, zsidó, belarusz, moldáv, román, krími tatár, bolgár, lengyel, görög, magyar, német, gagauz és szlovák).

(2) A Karta ajánlásai csak azokon a területeken alkalmazhatók, ahol a felsorolt kisebbség aránya eléri a 20 százalékot. A kisebbségek által 10–19%-ban lakott területeken enyhébb vállalásokat fogalmaztak meg, s még alacsonyabb követelmények érvényesek, ha a nemzetiség aránya 10% alatti.

A Karta hatályba lépését azonban 2000. július 12-i határozatával az Alkotmánybíróság (a ratifikáció ügyrendi hibáira hivatkozva; lásd a 9–pπ/2000 számú határozatát) felfüggesztette. Vagyis hiába vállalt viszonylag széles jogköröket Ukrajna, azok életbe lépésére, gyakorlati alkalmazására már nem kerülhetett sor.

2000 óta Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa elé számos, a Karta ratifikálására vonatkozó újabb törvényjavaslat került. Ezek közül az egyiket 2003-ban végre elfogadta a Legfelsőbb Tanács, és 2003. május 15-én hatályba is lépett.

Az N 802-IV. számú törvény már sokkal szűkebb jogokat határoz meg a törvény hatálya alá eső 13 nyelv (belorusz, bolgár, gagauz, görög, zsidó, krími tatár, moldáv, német, lengyel, orosz, román, szlovák és magyar) beszélői számára, mint az előző változat. Szó sincs például a törvényben arról, hogy mely közigazgatási egységeken belül alkalmazandók a Karta Ukrajna által vállalt és a törvényben megnevezett rendelkezései, hány százalékos arányt kell elérnie az adott régióon belül az egyes kisebbségeknek. Azaz: az előző törvénnyel ellentétben a 2003-as verzió azonosan kezeli a 13, egyébként egymástól jelentős mértékben különböző helyzetben lévő kisebbségi közösséget és azok nyelveit. Továbbá azzal, hogy nem nevezi meg, minimálisan milyen arányt kell elérnie ahhoz egy kisebbségi közösségnek egy adott

adminisztratív területen belül, hogy a Karta rendelkezései alkalmazandók legyenek, az állam nyitva hagyja annak a lehetőségét, hogy az ajánlások gyakorlati alkalmazása során arra hivatkozzon, hogy a kisebbségi nyelveket használók száma nem indokolja az intézkedés bevezetését, nem volt megfelelő igény a végrehajtására stb. Feltűnő ugyanakkor az is, hogy a fentiek ellenére a Karta 2003-ban ratifikált változatában kevesebbet vállal az ország, mint 1999-ben.

A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája szövege magyarul megtalálható például Beregszászi Anikó és Cserniczkó István *...itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátjai magyar nyelvhasználatáról* (Ungvár: PoliPrint, 2004. 35–50. old.) című könyvében.

Az interneten hozzáférhető többek között itt is: <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00012/pdf/09.pdf>

13, egymástól jelentős mértékben különböző helyezettű közösségre és azok nyelvére terjed ki a törvény. Valamennyi közösséget és nyelvet azonosan kezeli tehát Ukrajna, figyelmen kívül hagyva, hogy egészen más nyelvi, nyelvhasználati igényei vannak például a teljes nyelvcsere küszöbén álló görögöknek, lengyeleknek, beloruszoknak és a kiterjedt anyanyelvi intézményhálózattal rendelkező oroszoknak, románoknak, magyaroknak.

Számos vitát váltott ki a törvény parlamenti vitája során, hogy mely nyelvekre terjeszti ki Ukrajna a Karta hatályát. Többen elleneztek például, hogy az orosz szerepeljen a védelemre szoruló nyelvek között, de az UNESCO veszélyeztetett és kihalóban lévő nyelvek listáján szereplő ukrain nyelvek közül csak a gagauz és a krími tatár került be a listába, a nyelvcsere határán álló karaim és a krimcsak közösség nyelve viszont nem. Érdekes továbbá, hogy a 13 érintett nyelv között szerepel a zsidó nyelv (de vajon mely nyelvet kell ezen érteni: a jiddist?, a hébert?). Figyelemre méltó, hogy külön tesz említést a törvény a moldáv és a román nyelvről, miközben a moldáv és a román nem két különálló nyelv (Moldávia a románt tekinti saját államnyelvének).

A Kartával kapcsolatban említést érdemel továbbá, hogy az általa használt terminológia és fogalmi keret nem egyeztethető össze az ukrain jogban ismert fogalmakkal. Ukrajnában jogilag nem ismert például a „regionális vagy kisebbségi nyelv”, a „regionális vagy kisebbségi nyelv használatának területe”, a „területhez nem köthető nyelv” fogalma; Ukrajna törvényeiben csak az „államnyelv” és a „nemzeti kisebbségek nyelve” fogalmakat használja.

Nézzük konkrétan, mit vállal Ukrajna a Charta ajánlásai közül! Az ország vállalja, hogy a Charta I., II., IV. és V. Részét teljes egészében alkalmazza,

A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája oktatási cikkelyéből az Alkotmánybíróság által hatályon kívül helyezett 1999-es törvény az oktatás valamennyi szintjén a lehető legkedvezőbb bekezdések alkalmazását vállalta Ukrajna, biztosítva, hogy a kisebbség nyelve tan nyelv lehessen. 2003-ban már csak azt a lehető-

séget biztosítja, hogy tantárgyként tanulható legyen a kisebbségi közösség nyelve.

A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája oktatási cikkelyéből Ukrajna által alkalmazni kívánt pontok és bekezdések összehasonlító táblázata az 1999. és 2003. évi törvényben:

	N 1350-XIV. sz. törvény (1999) (ha a kisebbség aránya eléri a 20%-ot)	N 802-IV. számú (2003) törvény
1. Pont		
a) óvodai nevelés	a (i), a (ii), a (iii)	a (iii)
b) általános iskolai oktatás	b (i), b (ii), b (iii)	b (iv)
c) középiskolai oktatás	c (i), c (ii), c (iii)	c (iv)
d) szakmunkásképzés	d (i), d (ii), d (iii)	–
e) felsőoktatás	e (i), e (ii)	e (iii)
f) felnőttoktatás	f (i), f (ii)	f (iii)
g)	g	g
h)	h	h
i)	i	i
2. pont	2. pont	2. pont

kivéve a II. Rész 7. Cikkének 5. pontját, amely a Charta rendelkezéseinek a területhez nem köthető nyelvekre való kiterjesztésére vonatkozik. Így például a cigányok, illetve a cigány nyelv nem kerül a Charta hatálya alá, bár a csaknem 48 ezres ukrainai cigány közösség közel 45%-a a cigány nyelv valamely változatát tekinti anyanyelvének.

A Charta III. részéből, amely a konkrét vállalatokat tartalmazza, mint már említettük, sokkal „óvatosabban” válogat Ukrajna, mint tette azt 1999-ben.

A 8. Cikk az oktatásügyről szól. Ezen belül csak azok számára teszi lehetővé Ukrajna az anyanyelvi oktatást az oktatási folyamat különböző szintjein, akik családjá ezt kívánja és létszámuk elegendőnek bizonyul, illetőleg a felsőoktatási intézmények esetén „bátorítják és/vagy engedélyezik a regionális vagy kisebbségi nyelveken folyó egyetemi oktatást, vagy egyéb felsőoktatási intézményekben történő tanulást, vagy megteremtik a feltételeket, hogy e nyelveket mint egyetemi vagy felsőoktatási tárgyat tanulhassák”. Amíg tehát 1999-ben például azokon területeken, ahol a kisebbségi nyelv beszélői 20% fölötti arányban élnek, azt vállalta Ukrajna, hogy számukra elérhetővé teszi az iskola-előkészítő, az általános és középiskolai, valamint szakközépiskolai oktatást és az egyetemi és más felsőoktatási képzést, addig 2003-ban már csak azok számára lehetséges mindez, akiknek családjá ezt kéri, és számuk elegendő ehhez.

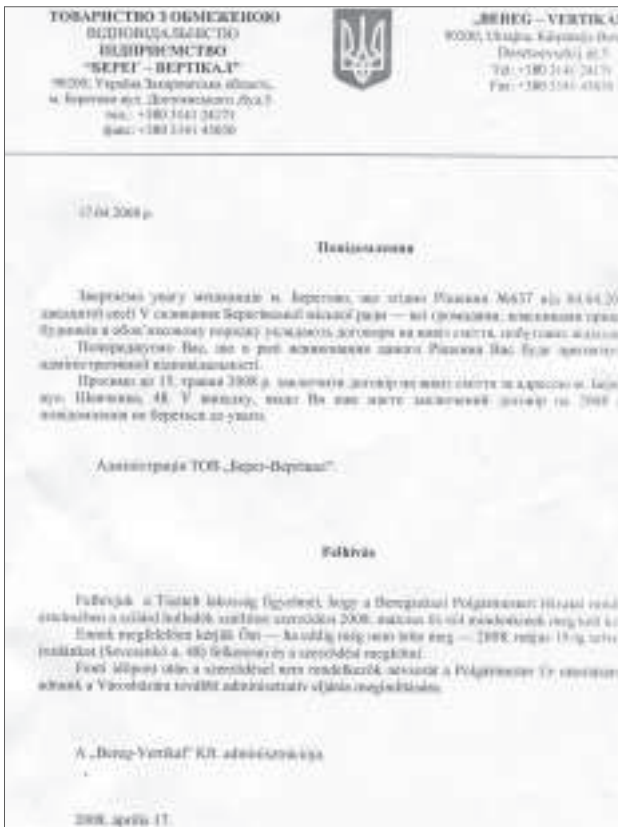
Az igazságszolgáltatásban mindössze azt vállalja az állam, hogy a törvény hatálya alá eső nyelveken készült és benyújtott írásokat, bizonyítékokat, jogi okmányokat nem minősíti pusztán azért érvényte-

lennek, mert azok regionális vagy kisebbségi nyelven készültek.

Rendkívül szembeeső a Charta 1999-ben és 2003-ban ratifikált változata közötti különbség a közigazgatási hatóságok és közszolgálati szervek munkájának nyelvről szóló 10. Cikk esetében. Az első változatban még azt vállalta a dokumentumot aláíró ország, hogy gondoskodik arról, hogy a kisebbségek által legalább 20%-ban lakott területeken a közigazgatási hatóságok használják a regionális vagy kisebbségi nyelveket, illetve hogy a tisztviselők ezeket a nyelveket használják a kisebbségi polgárokkal való érintkezésben, valamint a nemzetiségiek ezeken a nyelveken szóbeli és írásbeli kérvényeket nyújthassanak be és anyanyelvükön kaphassanak választ. 2003-ban ellenben már csak azt, hogy megengedi és/vagy bátorítja a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatát a regionális vagy helyi közigazgatásban. Joga van ahhoz is a helyi önkormányzatoknak, hogy a hivatalos dokumentumokat a kisebbség nyelvén is közzé tegyék és hogy a vitákban a helyi nyelveket is használják.

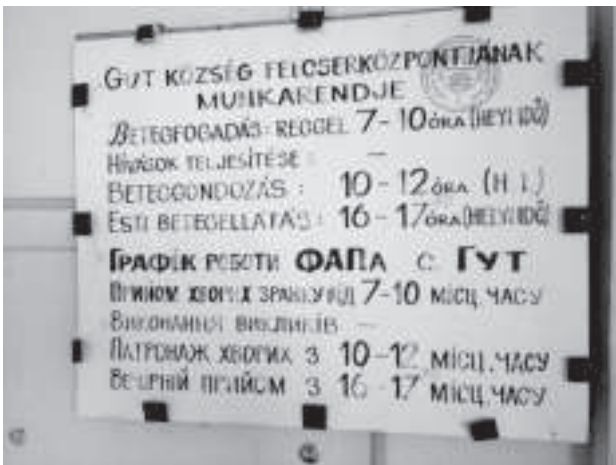
A tömegtájékoztatási eszközök nyelvről szóló 11. Cikkben Ukrajna arra vállal kötelezettséget, hogy bátorítja vagy megkönnyíti a regionális és kisebbségi nyelvek bekerülését a médiumokba, illetve hogy nem akadályozzák az ilyen nyelvű adásokhoz, sajtótermékekhez való hozzáférést, beleértve a külföldi médiumok közvetítette anyagokat is.

A 12. Cikk a kultúrára vonatkozik. Ebben vállalja a legtöbbet az állam a felkínált lehetőségek közül.

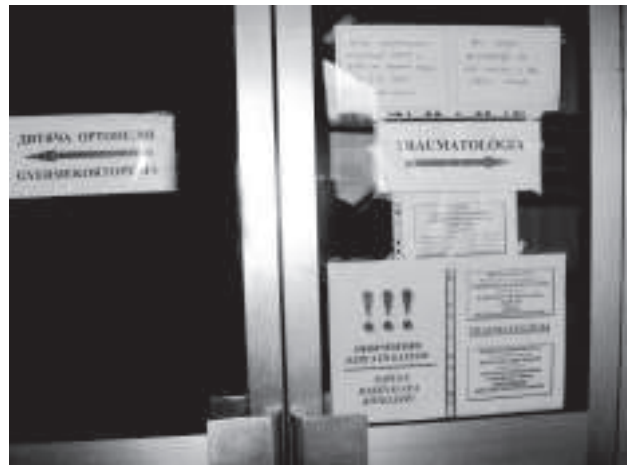
Kétnyelvű hivatalos levél: sajnós ritkaságszámba megy

Sokkal kevesebbet engedélyez viszont a 13. Cikkben, amely a gazdasági és társadalmi élet nyelvhasználatáról rendelkezik. Tulajdonképpen csak arra nézvést kötelezi el magát az állam (természetesen a megszokott tompító formulák megtartása mellett, mint pl. „az ésszerűen lehetséges mértékben”), hogy a közvetlen ellenőrzése alá tartozó gazdasági és társadalmi szektorokban bátorítja a kisebbségi nyelvek használatát. Lényeges vállalás ugyanakkor, hogy a kórházakban, nyugdíjas otthonokban lehetőséget biztosítanak a gondozásra szoruló kisebbségieknek arra, hogy anyanyelvükön fogadják és kezeljék őket (13. Cikk, 2. pont c bekezdése).

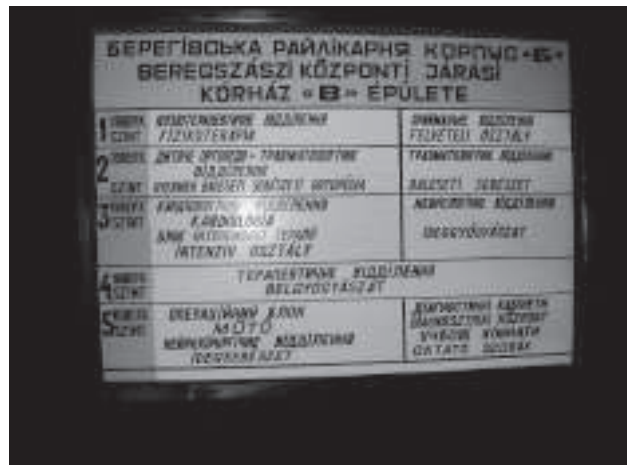

A III. Rész utolsó, 14. Cikkében a határokon átnyúló cserekapcsolatról esik szó, és ennek a cikknek a végrehajtását teljes egészében vállalta Ukrajna.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája Ukrajna által 1999-ben és 2003-ban ratifikált változata között lényegi különbségek vannak: az utóbbi verzióban sokkal szűkebb mértékben kötelezi el magát az állam a területén élő kisebbségi nyelvek védelmére. Azzal pedig, hogy nem nevesíti expliciten, milyen körülmények között, mely feltételek teljesülése esetén alkalmazandók a vállalások, meghagyja a lehetőséget a vállalt kötelezettségek teljes szabotárlására. Az is eltérés a két változat között, hogy az 1999-es verzió az adott nemzetiség egy-egy adminisztratív egységen belüli részarányához kötötte az egyes pontok alkalmazását, s ezzel különbséget tett a különböző helyzetben lévő kisebbségek között, az újonnan elfogadott változat egységesen kezeli az ország területén élő kisebbségeket, függetlenül azok helyzetétől és igényeitől.

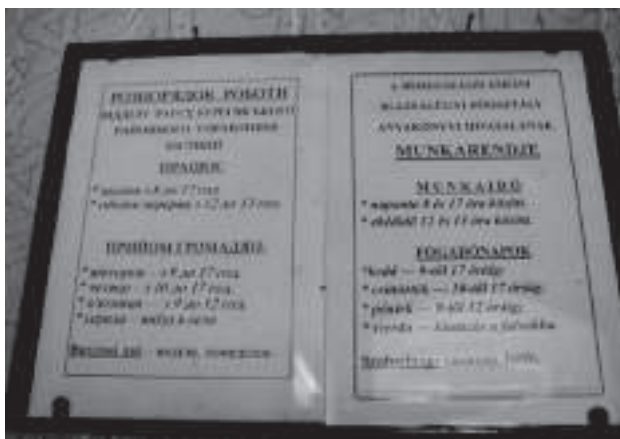

Kétnyelvű feliratok egészségügyi intézményekben: a betegek számára különösen fontos (volna), hogy megértsék, mit mond az orvos, és hogy el tudják mondani panaszukat

Elnöki, kormány- és miniszteri rendeletek

A nevezett dokumentumok mellett elnöki és kormányrendeletek is foglalkoznak a nyelvek helyzetével Ukrajnában. Ezek egyike a 2002. szeptember 12-án hozott 1367. számú, az anyakönyvezésről szóló Kormányrendelet, mely szerint valamennyi anyakönyvi bejegyzés, igazolvány, űrlap csak az államnyelven vezethető és tölthető ki.

Kétnyelvű hirdetmény a beregszászi anyakönyvi hivatalban

2003. március 12-én Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa parlamenti vitanapot rendezett „Az ukrán nyelv funkcionálása Ukrajnában” címmel. A meghallgatás során megállapították, hogy a jogi garanciák ellenére Ukrajnában az ukrán nem tölti be az államnyelv szerepét. Ennek alapján a Legfelsőbb Tanács javaslatokat fogalmazott meg az elnök és parlament számára. (А Рекомендації парламентських слухань „Про функціонування української мови в Україні” című ajánlásokat lásd: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>)

Az ajánlásokból kiindulva fogadta el Ukrajna Kormánya „Az ukrán nyelv fejlődésének és funkcionálásának állami programja a 2004–2010-es évekre” című dokumentumot. (A program címe ukránul: Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 роки. Lásd: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.) A program Célok és alapvető feladatok fejezetében megfogalmazottak szerint az egyik legfontosabb feladat az ukrán államnyelvi státusának gyakorlatban való megvalósítása. Az 1989-ben elfogadott nyelvtörvény, illetve az 1996-os Alkotmány ugyanis hiába definiálja államnyelvként az ukránt, az ország jelentős részén (a keleti és déli régiókban) történelmi és politikai okokból az orosz nyelv máig magasabb státuszt élvez a mindennapokban, mint az ukrán. A kormány által jóváhagyott állami program szerint „Az államalkotási

folyamatban az ukrán nyelvnek vezető szerepe van”. A dokumentum az ukrán nyelvet az ukrán nemzeti identitás lényeges mutatójának tekinti.

Az oktatásban használt nyelvekre vonatozik az Ukrajna elnöke által 2008. március 20-án N 244/2008 számmal kiadott, az ukrainai oktatás minőségének javítását célzó rendelet, melynek 8. pontja értelmében többek között úgy kell kielégíteni a nemzeti kisebbségek oktatási igényeit, hogy a kisebbségi nyelven oktató iskolákban bizonyos tárgyakat ukrán nyelven kell oktatni. Ehhez kapcsolódik az oktatási tárcá 2008. május 26-án kiadott 461. számú rendelete. A dokumentum hatályba helyezte a nemzetiségi iskolák számára az ukrán nyelv oktatásának javítása céljából kidolgozott ágazati programot, mely a 2008–2011. közötti évekre érvényes. A cselekvési terv alapján 2008. szeptember 1-től a nemzetiségi nyelven oktató iskolák 5. osztályaiban Ukrajna történetét két nyelven kell oktatni: anyanyelven, illetve ukránul (a fakultatív órák terhére). A 6. osztályban (2009. szeptember 1-től) már csak ukrán nyelven kell oktatni ezt a tárgyat. A 6. osztályban a földrajzot kell két nyelven oktatni, a 7.-ben a matematikát, majd a következő osztályban teljesen át kell állni ezen tantárgyak államnyelven történő oktatására. A 10. osztályokban – a 2010-től már minden tárgyból kötelezően ukrán nyelvű emelt szintű érettségi és egyben felvételi vizsgákra való felkészülés jegyében – szeptembertől két nyelven kell oktatni Ukrajna történetét és a matematikát, a 11. osztályban a 2009-es tanévkezdéstől két nyelven a matematikát és csak államnyelven egy, a tanulók által választott tantárgyat.

Megemlíthető a kulturális minisztérium határozata is. Ennek értelmében 2007 őszétől Ukrajnában a mozikban csak ukrán nyelvre szinkronizált vagy ukránul feliratozott filmeket lehet bemutatni. A kérdésben az Alkotmánybíróság is állást foglalt az ukrainai filmtörvény 14. cikkelyét értelmezve. A testület 2007. december 20-i állásfoglalása alapján Ukrajnában külföldi film csak ukrán szinkronnal vagy ukrán felirattal mutatható be.

Ukrajna Közlekedési és Hírközlési Minisztériuma 2008. március 26-i, 332. számmal kiadott rendelete értelmében Ukrajnában a minisztérium hatáskörébe tartozó cégek, vállalatok területén, a közlekedési járműveken:

- a) minden gyűlést, szakmai megbeszélést kizárólag államnyelven kell megtartani;
- b) a dolgozóknak hivatali ukránnyelv-tanfolyamokon kell részt venni;
- c) a minisztériumhoz tartozó vállalatoknál, cégeknél ukrán nyelvi szerkesztői státust kell létrehozni;

d) valamennyi használati utasítást, technikai leírást, hivatali hirdetőmenyt, írásos feljegyzést államnyelven kell fogalmazni;

e) a közérdekű hirdetőmenyek és reklámok nyelve kizárólag az ukrán kell legyen mind a járműveken, mind pedig a vasúti és autóbusz-pályaudvarokon, beleértve a biztonságtechnikai kiírásokat is (pl.: *Візьміть: магасфeszüiltség!*);

f) az utasok, ügyfelek kiszolgálása során csak az ukrán nyelvet kell használni (kivéve a nemzetközi járatoknál);

g) a menetjegyek nyelve az eddigi kétnyelvű (ukrán–orosz) helyett csak egynyelvű (ukrán) lehet;

h) a vonatokon, repülőgépeken, autóbuszokon sugárzott, bemutatott filmek, videoklipek, zeneszámok csak ukrán nyelvűek lehetnek.

Egyelőre még ukrán–orosz kétnyelvűek a gyorsvonatok menetjegyei

A nyelvi jogokról, összefoglalóan

Az elemzett dokumentumok alapján összefoglalva elmondhatjuk:

- Ukrajna kodifikált államnyelve az ukrán.
- Az orosz (az Alkotmány és a nyelvtörvény szerint egyaránt) a többi kisebbségi nyelvhez képest kiemelt helyzetű.
- A kisebbségi nyelvek használatát nem tiltják a dokumentumok, de nem határozzák meg explicit módon, hogy hol, milyen körülmények között használhatók ezek a nyelvek.
- A kisebbségi nyelveket a jogi normák alapján hivatalos és közéleti funkciókban is lehet használni azokon a területeken, ahol a kisebbségi közösségek többséget alkotnak.
- A magyar nyelv tehát azokon a településeken és közigazgatási egységeken (pl. járás) belül, ahol a ma-

gyar nemzetiségűek többséget alkotnak, az államnyelv *mellett* a hivatalos szervek (például az önkormányzatok) munkájában is használható. Az önkormányzatok ülései ukrán és magyar nyelven is folyhatnak. A hivatalok által kiadott dokumentumok, rendeletek az ukrán mellett magyar nyelven is közzé tehetők.

• Az ukrainai kisebbségvédelmi, ill. a kisebbségi nyelvek használatát szabályozó dokumentumok az 1990-es évek közepétől illeszkednek a hasonló nemzetközi egyezmények szövegéhez. Az ukrainai kisebbségi nyelvek használatát szabályozó dokumentumok – a nemzetközi egyezményekhez hasonlóan – gyakran burkoltan, homályosan fogalmaznak, nehezítve ezzel a rendelkezések alkalmazását.

• A törvények szövegében előforduló egyes fogalmak meghatározása hiányzik vagy nem egyértelmű, ami jelentősen megnehezíti a jogértelmezést és a joggyakorlást.

A miniszteri rendelet szerint a figyelmeztető feliratok csak államnyelven készülnek. Ez vajon azt jelenti, hogy aki nem ért ukránul, annak nem kell vigyáznia magára?

Bár a magyar–ukrán kétnyelvű feliratok jó-részt csak a rendszerváltást követően, a Szov-jetunió széthullása után jelentek meg Kárpát-alján, a két- vagy többnyelvű városkép egyálta-lán nem új keletű jelenség a régióban. Baranyi András *Munkács: Ahogyan nagyszüleink lát-ták* című kétnyelvű (ukrán és magyar) kötete jól példázza, hogy Munkácson teljesen termé-szetesek voltak a többnyelvű feliratok a husza-dik század első felében.

A könyv borítója

Az 1917-ben (vagyis az Osztrák-Magyar Monarchiában készült) képeslapon jól látha-tó a kétnyelvű (magyar és német) felirat.

Munkács Fő utcája 1917-ben. A központi könyvnyomda épülete

Az 1920-as évekből (vagyis amikor Mun-kács és a mai Kárpátalja Csehszlovákia része volt) ránk maradt levelezőlapon viszont már

három nyelven (csehül, ruszinul és magyarul) olvashatjuk, hogy a Latorcán átívelő hidat láthatjuk a fotón.

A Latorca-híd Munkács központjában az 1920-as években

Ugyanebben a korszakban, ám nem Mun-kácson, hanem Beregszász központjában ké-szült az a levelezőlap, melyen szintűgy három nyelven olvasható a felirat.

A Beregszász főterén álló egykori Grand Hotel (ma a Rákóczi Főiskola kollégiuma) egy 1920-as évekből származó képeslapon, három nyelvű szöveggel

A 21. század elején Ungváron készített fel-vételen jól látszik, hogy a felújításra váró épü-leten a lekaptart régi vakolat alatt két nyelven: csehül és magyarul hirdette termékeit az egy-kori vegyesbolt tulajdonosa.

Cseh és magyar nyelvű reklámfelirat Ung-váron: régi idők emléke

Az ukrainai nyelvi jogoknak része a település-, utca- és közterületi nevek kisebbségi nyelven való használatának lehetősége is. Az 1991-ben függetlenné vált Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa több rendeletben szentesítette a magyarlakta települések hagyományos magyar nevét. Így ma már természetes, hogy a legtöbb kárpátaljai magyar település határában magyarul is olvashatjuk az adott helység nevét, és hogy az utcanévtáblák is kétnyelvűek.

Pozitív példák: kétnyelvű helynévtáblák

Kétnyelvű névtábla Mezőváriban és Beregszászban

Az ukrainai jogállamiság kezdetlegességére, a kisebbségi nyelvhasználati jogok alkalmazásának fűresaságára utal azonban, hogy egyes magyarlakta településeken nem az ukrán parlament által elfogadott névváltozatot, hanem a hivatalos ukrán név latin betűkkel átírt (transzliterált) változatát helyezték ki a hatóságok.

„A helységnevek problémája a kilencvenes években folyamatosan napirenden volt a legtöbb járási, megyei, országos és kormányközi fórumon, pl. a Nemzeti Kisebbségek Jogainak Biztosításával Foglalkozó Ukrán–Magyar Vegyes Bizottság ülésein (...). Ennek ellenére még mindig számos település van Kárpátalján, amely a régi, oroszított, ill. ukránosított néven szerepel a hivatalos okmányokban. A névváltoztatást a jelenleg hatályos ukrán törvények lehetővé teszik, a kezdeményezés joga a közszégi tanácsok kezében van. A helynevek ügye tehát egyaránt függvénye egyéni-közösségi indítványoknak és a politikának.” Beregszászi Anikó: Magyar neve? Az ukrainai földrajzi nevek magyar használatáról. In: Beregszászi Anikó – Csernicskó István: *...itt mennyt ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról*, 71–82. Ungvár: PoliPrint, 2004. 79. old.

„Abban, hogy települések tucaitjai kapták vissza régi nevüket, sok ember munkája van benne. (...) Csakhogy a munka még nincs befejezve. Mert mit ér az, ha papíron

a határozat, ha a helységnévtáblák hiányoznak?” Baksa Lujza: Ma már nem is olyan fontosak? *Kárpáti Igaz Szó* 1995. augusztus 5., 8. old.

Hogyan ne okozunk gondot, avagy miként adhatjuk fel pozícióinkat önként?

A kétnyelvű hivatali nyelvhasználat kapcsán az ellenzők közül sokan és sokszor hivatkoznak a józan észre, az időhiányra, a költségekre, az előzékenységre, a kisebbségiek államnyelvi ismereteire. Az egyik beregszászi középiskola magyar nemzetiségű igazgatója, a városi önkormányzat képviselője a városi hetilapban nyilatkozva a következőket válaszolta arra az újságírói kérdésre, mely az önkormányzati testület munkájában tapasztalható hiányosságokra vonatkozott:

„Talán a nyelvhasználat körül rajzolódott ki némi nézetkülönbség. Véleményem szerint minden ukrán állampolgárnak kötelessége ismerni az államnyelvet, ugyanakkor mindenki számára adott a lehetőség, hogy az anyanyelvén szólaljon fel. (...) A magyar nyelvű felszólalásban csupán az akadályozza a képviselőket, hogy az ukrán kollégák nem értenek magyarul, így a magyar nyelvű felszólalásoknál tolmácsot, kétnyelvű ügyvezetőt kell felkérni,

hogy fordítsa le ukránra az elmondottakat, vezesse a jegyzőkönyvet magyarul is. Ez pénzbe kerül, amivel most takarékoskodnunk kell, jobban, mint bármikor. Másrészt a magyar képviselők mindegyike beszél oroszul vagy ukránul. Itt talán az előzékenység és a takarékoság okán javasolnám, hogy ne okozunk főlegesen gondot tolmács vagy tolmácsgép bevezetésével, hiszen ezt a pénzt számos fontosabb probléma megoldására is fordíthatjuk.” (Beregszász, 2009. május 1., 3. lap.)

Kétségtelen, hogy lehetünk előzékenyek, s választhatjuk azt a nyelvet mondandónk megfogalmazására, amely a többség számára érthető. Ám az ilyen logika alapján akár szavazhatunk, öltözködhetünk, gondolkodhatunk is úgy, ahogyan azt a többség elvárja; még akkor is, ha jogunk van a saját nyelvünk használatához. Jogaink azért vannak, hogy éljünk velük. Többek között az anyanyelv használatára való jog is. De ez a jog csak akkor ér valamit, ha nemcsak papíron létezik, hanem a gyakorlatban is alkalmazzuk.

Jog vagy kötelesség?

A sajtóban, értelmiségek, politikusok megnyilvánulásaiban, laikusok véleménynyilvánításaiban számtalan esetben hallhatjuk, olvashatjuk, hogy Ukrajna minden állampolgárának kötelessége elsajátítani az államnyelvet. De vajon mi az alapja ennek az állításnak? Az állampolgári kötelezettségeket jogállamban törvények, rendeletek vagy egyéb jogi dokumentumok rögzítik. Ukrajnában azonban egyetlen olyan normatív dokumentum sincs érvényben, amely előírja, hogy az ország valamennyi állampolgárának ismernie kell az államnyelvet. Vannak ugyan olyan tisztségek (Ukrajna elnöke, legfőbb ügyésze stb.), melyek betöltéséhez az Alkotmány vagy törvények (pl. a felsőoktatási intézmények rektorai vagy a parlamenti képviselők számára) írják elő az államnyelv kötelező ismeretét, ám ezt a köte-

lezettséget egyetlen jogi dokumentum sem terjeszti ki valamennyi ukrán állampolgárra.

Ezzel szemben nemzetközi nyelvi jogi normák (mint például a nemzeti kisebbségek oktatási jogairól szóló hágai ajánlások), illetve Ukrajna nyelvtörvénye (2. cikkely) és az oktatás fejlesztésének nemzeti doktrínája révén az állam vállalja, hogy megteremti és biztosítja mindazokat a feltételeket, melyek az államnyelv elsajátításához szükségesek. Azaz: nem kötelezettségként, hanem jogként jelenik meg az államnyelv elsajátítása az ukrán jogrendben. Az ukrán nyelv elsajátítása tehát célszerű, jogunk van hozzá – amint hogy törvény adta jogunk az is, hogy ehhez meglegyenek az állam által biztosított szükséges feltételek –, bizonyos állami tisztségek betöltésénél feltételként is megjelenik az ukrán nyelv ismerete, ám nem törvénytörő Ukrajnában az, aki nem beszél ukránul.

A nyelvi jogi szabályozás iránya Ukrajnában

Az 1991-es függetlenné válást követő első időszakban Ukrajna külpolitikai pozícióinak megerősítése céljából nemzetközi mércével mérve is viszonylag széles jogköröket biztosított az ország területén élő nemzeti kisebbségek számára. Miután azonban a nemzetközi közvélemény elismerte Ukrajna függetlenségét, illetve az ország szomszédjainak többségével alapszerződésben rögzítette a jószomszédi kapcsolatokról és a határok kölcsönös elismeréséről szóló kötelezettségeit, fordulat következett be a nemzetiségi és nyelvpolitikában. Az 1996-ban elfogadott Alkotmány már egyértelműen unitárius és egynyelvű államként definiálja az országot. A nemzetközi pozíciók erősítéséről a hangsúly a nemzetállam építésére helyeződik át. Ebben a törekvésben az ukrán politikai elit szimbolikus szerepet szán az ukrán nyelvnek, és fokozatosan visszatért a lenini nemzetiségi és nyelvpolitika jól bevált módszereihez. Ennek a politikának a lényege: a felszínen széles, a nemzetközi közvélemény számára könnyen felmutatható kulturális jogokat biztosítanak az egyes nemzeti kisebbségeknek, ám az oktatás- és nyelvpolitika révén olyan helyzetet teremtenek az országban, amely révén azt sugallják a kisebbségek felé, hogy a boldogulás, az érvényesülés feltétele az ukrán nyelv. Az oktatás ukránosításával pedig nemcsak a nyelvi folyamatokat

lehet erőteljesen befolyásolni, hanem a nemzeti kisebbségek identitásának, kulturális azonoságtudatának alakulását is. S mindezt úgy állítja be az állam, hogy az ukrán nyelv felkínálásával, az érvényesülés eszközeként való megjelenítésével mintegy a kisebbségi gettóból szeretnék kiszabadítani a nemzetiségieket.

Az ukrán nemzetiségi és nyelvpolitikai sajátosságok között kell megemlítenünk azt is, hogy az állami jogalkalmazásban – az Alkotmány 24. cikkelyére való hivatkozással – Ukrajna nem alkalmazza a kisebbségek pozitív diszkriminációját. Ugyanakkor a nemzetiségek jogait többletjogokként állítja be az ország. Azzal, hogy az Alkotmányban, a nyelvtörvényben, a nemzeti kisebbségekről szóló törvényben és más jogszabályokban külön kiemelik a jogalkotók, hogy az ország területén élő nemzeti kisebbségeknek joguk van saját kultúrájuk megőrzésére és fejlesztésére, nyelvük használatára, anyanyelvük elsajátítására vagy a saját nyelvükön való tanulásra, azt sugallják, hogy ezek olyan többletjogok, melyek csak és kizárólag a gondoskodó és demokratikus ukrán állam pozitív hozzáállása miatt illetik meg a kisebbségeket. Azzal, hogy csak a kisebbségek vonatkozásában emelik ki ezeket a jogokat, úgy állítja be az ukrán állam, mintha a többségi nemzethez tartozókat nem illetnék meg ugyanezen jogok. Miközben könnyű belátni: ahhoz, hogy valamennyi állampolgár számára biztosítva legyen például

saját nemzeti identitása, kultúrája, vallása vagy éppen nyelve megőrzésének joga, elegendő ezt a nemzeti kisebbségekre utalás nélkül megfogalmazni. Ez a fajta jogalkotási gyakorlat arra is alkalmas, hogy burkoltan diszkrimináljon: mindazok a jogok, melyek a kisebbségek vonatkozásában nincsenek külön rögzítve, nem is illetik meg a nemzeti kisebbségek képviselőit; illetve: a kisebbségek jogai csak olyan mértékben alkalmazhatók, amennyire azokat a speciálisan a róluk szóló külön passzusok megfogalmazzák.

Mindezek ellenére az ukrainai nemzetiségi kisebbségekre vonatkozó jogszabályok áttekintése alapján megállapíthatjuk, hogy Ukrajna törekszik saját jogrendszerének a nemzetközi ajánlásokhoz, illetve normákhoz való igazítására. A legtöbb jelentős nemzetközi dokumentumhoz, ajánláshoz csatlakozott Ukrajna. Ám a jogharmonizáció nem megy zökkenőmentesen, s mindez gyakran megnehezíti vagy lehetetlenné teszi a gyakorlati jogértelmezést vagy jogalkalmazást. A nemzetközi egyezmények, ajánlások szándékával és szellemével gyökeresen ellentétes például az is, hogy az ezekben a dokumentumokban foglaltakra hivatkozva Ukrajna számos esetben a már meglévő kisebbségi jogokat szűkíti. Ez történik például az anyanyelvi oktatás vagy az anyanyelven történő felvételi lehetőségének korlátozása kapcsán.

Az utóbbi évtizedben a nyelvhasználat szabályozásának gyakorlata az ukrán nyelv javára módosult. A változás lényege: bármelyik terüle-

tet szabályzó (adó, pénzügy, biztosítás, egészségügy, választások stb.) jogszabályban az adott terület nyelvhasználatát szabályzó norma megalkotásánál korábban szokás volt e kérdést a nyelvtörvény hatáskörébe utalni. Az utóbbi évtized gyakorlata azonban már az, hogy az újonnan született jogszabályokban külön cikkelyben foglaltatik törvénybe az ukrán nyelv használatának kizárólagossága. Így például a választásokról szóló törvények 2001 utáni módosításakor minden, a törvények korábbi változataiban szereplő, a kisebbségi jogok érvényesítését előirányzó jogi norma (pl. a szavazócédulák nemzetiség nyelveken való biztosítása) kikerült a módosított törvények szövegéből. Ezért 2001 óta már mind az országos (elnök- és országgyűlési), mind pedig a regionális és helyi (pl. megyei, járási, helyi önkormányzati és polgármesteri) választásokon kizárólag ukrán nyelvű szavazólapok készülhetnek.

Minden egybevetve azonban az ukrainai kisebbségi és nyelvpolitika sikereként könyvelhetjük el, hogy a fiatal ukrán állam törekszik a nemzetközi normák hazai alkalmazására, illetve hogy – a posztszovjet érdekszféra számos térségétől eltérően – Ukrajna elkerülte a súlyos és véres nemzetiségi és nyelvi konfliktusokat. Reméljük, hogy az ukrainai politikai elit és az ukrán társadalom hamarosan ráébred az ország nemzetiségi, nyelvi, vallási és kulturális sokszínűségének értékeire, és ez az állami politika elméleti és gyakorlati vonatkozásaiban is tükröződni fog, már a közeljövőben.

- van-e jogunk magyarul fordulni egy-egy hivatalhoz?
- kiírhatjuk-e magyarul is üzletünk, vállalkozásunk nevét?
- reklámozhatjuk-e magyar nyelven cégünk szolgáltatásait?
- kihirdetheti-e magyarul is határozatait egy magyarok lakta település önkormányzata?
- valóban nyelvében él-e a nemzet?
- milyen összefüggés van a kárpátaljai magyarok anyanyelve és nemzeti azonosságtudata között?

A nyelvészek ma már sokat tudnak arról, milyen alapvető demográfiai mutatókkal jellemezhető a Kárpát-medencei magyarság; konkrét adataik vannak a határon túli magyar nyelvváltozatok jellemzőiről; pontos ismeretekkel rendelkeznek arról, milyen nyelvi jogi helyzetben használatos a magyar nyelv az egyes régiókban; szakmailag megalapozott, saját kutatási eredményekkel is alátámasztható tanácsokkal tudnak szolgálni a kétnyelvűségről és annak hatásairól, a tannyelv-választásról, illetve ennek lehetséges következményeiről stb. Ám ezek a kutatási eredmények és ismeretek csak nehezen (vagy gyakran egyáltalán nem) jutnak el azokhoz, akik mindebből profitálhatnának.

Célunk, hogy a magyar nyelv kárpátaljai változatai kapcsán az elmúlt másfél évtizedben felhalmozott tudományos kutatási eredményeket tájékoztató és ismeretterjesztő szándékkal és formában egyetlen kötetben foglaljuk össze. Munkánk mindezen ismereteket szándéka szerint röviden, könnyen értelmezhető és áttekinthető módon, a nyelvészeti szakképzettséggel nem rendelkező művelt olvasót célközönségként tekintve mutatja be. Könyvünk egyfajta segédkönyve kíván lenni azoknak a szülőknek, akik tanácstalanok abban, milyen tannyelvű iskolát válasszanak gyermekük számára; azoknak a pedagógusoknak (s nem csak a nyelv szakosoknak), akik nap mint nap találkoznak a kétnyelvűség hatásaival tanítványaik nyelvi produkcióiban; azoknak a köztisztviselőknek (polgármestereknek, önkormányzati képviselőknek, helyi politikusoknak), akik egy-egy hivatalos határozat megszövegezése vagy közzététele előtt nem tudják eldönteni, kihirdethetik-e magyarul döntésüket; azon vállalkozóknak, üzletembereknek, akik szeretnék magyarul is kiírni üzletük nevét, hirdetni árukínálatukat és szolgáltatásaikat, megkötni szerződéseiket, ám nem tudják, van-e erre jogi lehetőségük; azon helyi politikusoknak, döntéshozóknak, akik nem tájékozottak a nyelvi emberi jogok területén. Ajánljuk továbbá könyvünket mindazoknak, akik érdeklődnek a kárpátaljai magyar nyelvváltozatok, a Kárpátalján élő magyarok iránt.

